O języku *Szewców*

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Gra edukacyjna
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Źródło: Zuzanna Lamża, *Najsilniej wibrujące „r”*, „*Tygodnik Powszechny*” 2019, nr 47, s. 66–67.
- Źródło: Barbara Kasprzak, *But - byt, czyli o języku „Szewców”*, „*Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja*” 1981, nr 3 (57), s. 91.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] *Dramaty*, wybór Konstanty Puzyna, Warszawa 1983, s. 418.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] *Dramaty*, wybór Konstanty Puzyna, Warszawa 1983, s. 427–428.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] *Dramaty*, oprac. Konstatny Puzyna, Warszawa 1983, s. 433.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] *Dramaty*, wybór Konstanty Puzyna, Warszawa 1983, s. 433.
- Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] *Dramaty*, wybór Konstanty Puzyna, Warszawa 1983, s. 413.
- Źródło: Barbara Kasprzak, *But - byt, czyli o języku „Szewców”*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja” 1981, nr 3(57), s. 100–101.

O języku *Szewców*

Narcyz Witczak-Witaczyński, *Warsztat szewski*
Źródło: domena publiczna.

„Klnie jak szewc” – mówi popularny związek frazeologiczny. Witkacy, pisząc dramat o szewcach, nie mógł pominąć tego skojarzenia. Postaci jego utworu nie używają jednak słów powszechnie uznawanych za obelżywe. Pisarz wykazał się inwencją słowotwórczą, wplatając do tekstu szereg neologizmów mogących się kojarzyć z wulgarnymi wyrazami. Zabiegi językowe wykorzystane w utworze świadczą o tym, że słownictwo dramatu jest niemal tak ważne jak jego treść.

Twoje cele

- Rozpoznasz elementy stylu językowego *Szewców* Witkacego.
- Zidentyfikujesz w tekście dramatu wulgaryzmy, neologizmy, dialektyzmy i prozaizmy.
- Wyjaśnisz, jaką funkcję pełnią w utworze fragmenty nacechowane stylistycznie.
- Odróżnisz style wypowiedzi poszczególnych osób dramatu.

Przeczytaj

Witkacy

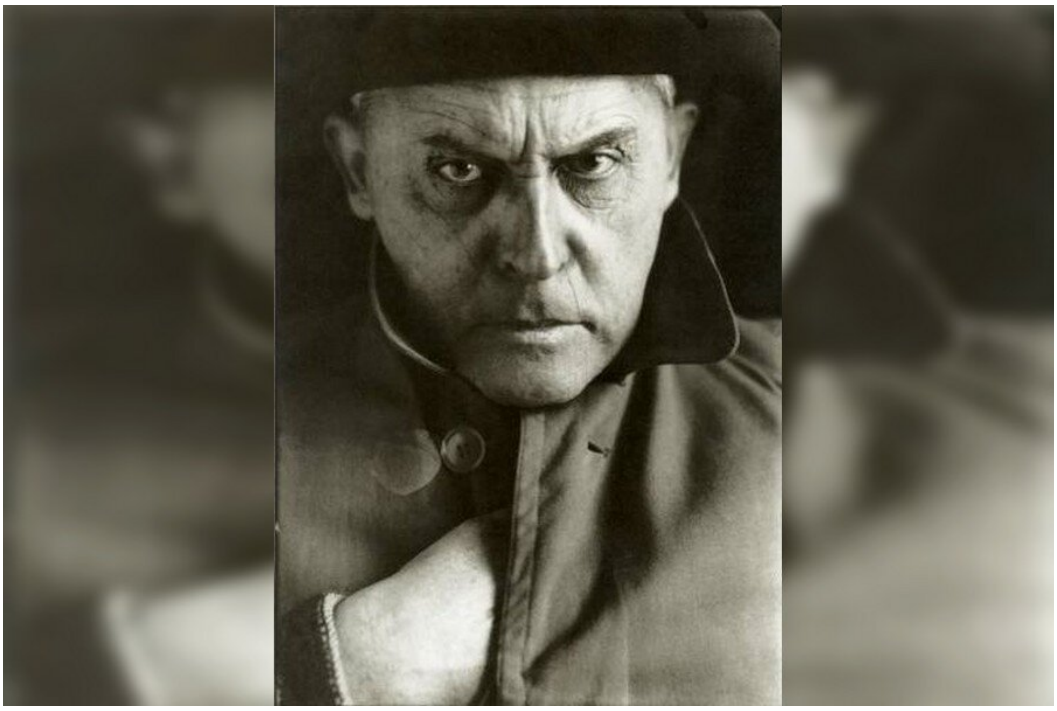

Stanisław Ignacy Witkiewicz
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Refleksja o języku

Pisarskiego stylu Witkacego nie można uznać za przezroczysty. Wypowiedzi bohaterów *Szewców* są mocno nacechowane, a w ich refleksjach silnie wybrzmiewają także osobiste poglądy autora. Na gruncie literackim Witkiewicz mógł dzielić się z czytelnikami własnymi przekonaniami. Czynił to głównie poprzez filozoficzne wypowiedzi bohaterów i konstrukcję fabuły. Wykazywał też wielką dbałość o styl językowy, który również stawał się nośnikiem treści.

Osoby dramatu bezustannie komentują własne słowa, rozważają ich znaczenie, dystansują się do nich. Te częste uwagi potwierdzają, że kwestia języka była dla autora istotna. Witkacy wprowadził do dzieła szereg metajęzykowych rozważań. Formułowane były one często przez bohaterów, których codzienne zajęcia dalekie są od zainteresowań kwestiami lingwistycznymi:

> **Stanisław Ignacy Witkiewicz**
> ***Szewcy***

II CZELADNIK

Czy to tylko nie złudzenie, że my naprawdę nowe życie tworzymy? Może się tak łudzimy, aby ten komfort właśnie usprawiedliwić. A może rządzą nami siły, których istoty nie znamy? I jesteśmy w ich rękach marionetkami tylko. Czemu „mario" – a nie „kaśko-netkami"? Ha? To pytanie z pewnością minie bez echa, a i w nim coś z pewnością jest.

Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] *Dramaty*, wybór Konstanty Puzyna, Warszawa 1983, s. 418.

Witkacy wyjmuje wyrazy z ich pierwotnego kontekstu, dokonuje rozbioru na sylaby, a następnie kojarzy je z innymi. W ten sposób powstają nietypowe zestawienia słów. Uwagi autora nie mają jednak charakteru językoznawczego – nie istnieje na przykład żadne etymologiczne powiązanie „marionetek" z imieniem „Maria". Zabieg ten ma świadczyć o refleksyjności postaci dramatu, które poddają analizie zawiłości ludzkiego myślenia.

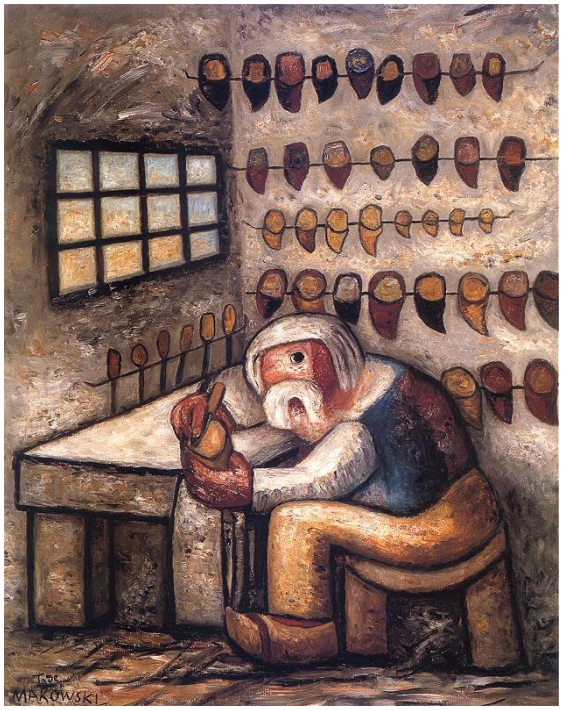

Tadeusz Makowski, *Szewc* (1930)
Źródło: domena publiczna.

Neologizmy i wulgaryzmy

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech języka *Szewców* są rozbudowane konstrukcje słowotwórcze wpisane w wypowiedzi postaci. Neologizmy wypowiadane przez bohaterów często mają wulgarne konotacje i przypominają znane powszechnie przekleństwa. Ordynarność wypowiedzi postaci nie służy jednak odzwierciedlaniu realiów panujących

w zakładach rzemieślniczych. Choć słowa szewców brzmią grubiańsko, nie są to pospolite wyrażenia, lecz często kunsztowne gry językowe:

> **Stanisław Ignacy Witkiewicz**
>
> ***Szewcy***
>
> I CZELADNIK *krzyczy*
>
> Na środek sceny, na środek! Do dzieła! Publika nie lubi takich intermezzów, zagwazdrany jej wszawy gust.
>
> II CZELADNIK
>
> Wal go! Pier go! Niech stare ścierwo wie, po co żył! Męczennik, pludra jego cioć!!
>
> SAJETAN
>
> Więc to tak rozżarliście się na tych kmiotkach? Więc jak to, gnizdy jedne, więc ani na jotę czy aragońską „chotę" – a pisze się po burżujsku przez j, a wymawia jak ch – co ja plotę, nieszczęsny, na krawędzi najgorszego – więc ani na tę jotę zaklajstrowaną nie zmieniliście waszych nikczemnych zamiar… Uuuuuuuu!!!
>
> Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] *Dramaty*, wybór Konstanty Puzyna, Warszawa 1983, s. 427–428.

Z dużą częstotliwością występuje w *Szewcach* neologizm „purwa" utworzony przez zastąpienie jednej głoski w obelżywym wyrazie. Na podobnych zasadach funkcjonują takie słowa jak „sturba", „gnizda", „pludra" czy „maść". Ordynarne wyrażenia przenikają także do nazwisk postaci. Księżna Irina nosi miano Zbereźnickiej-Podberezkiej. Dwuznaczność nazwiska Scurvy Witkacy wyjaśnia natomiast poprzez wypowiedź Hiper-Robociarza:

> **Stanisław Ignacy Witkiewicz**
>
> ***Szewcy***
>
> HIPER-ROBOCIARZ
>
> Nie, Scurvy – co oznacza szkorbut – twoje nazwisko jest symboliczne. Byłeś szkorbutem chorej na przemianę ducha – w analogii do przemiany materii – ludzkości: ty zginiesz właśnie tak […].

Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] *Dramaty*, oprac. Konstatny Puzyna, Warszawa 1983, s. 433.

Żargon filozoficzny i kolokwialny język

Styl wypowiedzi bohaterów dramatu często jest oparty na kontraście. Wulgarnym określeniom towarzyszą rozważania filozoficzne, a pospolitym wyrazom wtórują nawiązania do tekstów wybitnych naukowców i myślicieli. Barbara Kasprzak określa tę konwencję jako „styl pseudonaukowy":

> **Barbara Kasprzak**
>
> ***But – byt, czyli o języku „Szewców"***
>
> Styl pseudonaukowy – jego elementy spotykamy w wypowiedzi większości postaci. Charakteryzują go pytania retoryczne, paralelizmy składniowe, przeplatane układy pytań i odpowiedzi, kontrastowe zestawienia wypowiedzi długich i krótkich, matematyczna dokładność informacji, filozoficzne słownictwo.
>
> Źródło: Barbara Kasprzak, *But - byt, czyli o języku „Szewców"*, „Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja" 1981, nr 3(57), s. 100–101.

U Witkacego specjalistyczne terminy współwystępują z wyrażeniami gwarowymi i pospolitymi. Autor dowodzi, że kolokwialny język może zostać użyty w sposób literacki, artystyczny. W mowie potocznej ujawniają się te same treści i wątpliwości, które nurtują najtęższe umysły świata. Jednocześnie niektórzy bohaterowie narzekają na brak odpowiedniego wykształcenia i nieznajomość aparatu pojęciowego, za pomocą którego mogliby oddać subtelności swoich wewnętrznych rozważań. Zmuszeni są więc do mieszania erudycyjnych odwołań z trywialną mową:

> **Stanisław Ignacy Witkiewicz**
>
> ***Szewcy***
>
> I CZELADNIK
>
> Tak – nie bardzoście się wysilili na ten spicz przez s, p, i „cze". Ja, wicie, Jędrek, znam Kretschmera z wykładów tej tam intelektualnej lafiryndy Zahorskiej, w naszej Wolnej Wszechnicy Robotniczej. Oj, wolna ona, wolna – raczej rozwolniona jest ta nasza Wszechnica. Sami się częstują twardą wiedzą, a na nas to tę biegunkę umysłową puszczają, aby nas jeszcze gorzej zatumanić, niż to chciały wszelkie

religianty na usługach feudałów i ciężkiego się przemysłu wygłupiające. A wam mówię, Jędrek, że to schizoidalna psychologia. Nie wszyscy są tacy. To rasa ginąca. Coraz więcej jest na tym świecie pykników. Ma se radio, ma se stylo, ma se kino, ma se daktylo, ma se brzucho i nieśmierdzące, niecieknące ucho, ma se syćko jak się patrzy – czego mu trza? A sam w sobie jest ścierwo podłe, guano pogodne, przebrzydłe. To je pyknik, wis? A taki niezadowolony ze siebie to ino mąt na świecie czyni, żeby siebie przy tym przed sobą wywyższyć i siebie sobie pokazać lepszym niż naprawdę jest – nie być, ino pokazać, i nie lepszym, ino takim fajniejszym, wyhyrniejszym. Tak ci to wyhyrma przed sobą.

Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] *Dramaty*, wybór Konstanty Puzyna, Warszawa 1983, s. 433.

Nieprzestrzeganie przez Witkacego zasady decorum przez wielu współczesnych mu czytelników było odczytywane jako brak wykształcenia autora lub nieumiejętność zachowania spójności tekstu. Artysta używał jednak stylizacji gwarowej, prozaizmów oraz wulgaryzmów w sposób świadomy, tworząc dla swoich dzieł odrębny świat językowy.

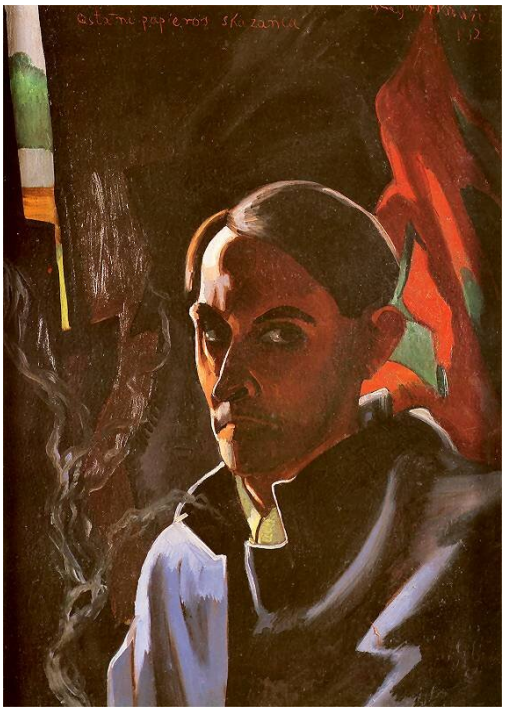

Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Autoportret* (1924)

Źródło: domena publiczna.

Słownik

archaizm

(gr. *archaíos* – dawny) – forma wyrazu, wyraz, jego znaczenie, konstrukcja składniowa, które wyszły z użycia i są przestarzałe z punktu widzenia normy językowej danej epoki

decorum

(łac. *decorum*) – sformułowana przez Arystotelesa zasada jedności treści i formy dzieła literackiego, polegająca na odpowiednim doborze stylu do tematu i gatunku utworu

intermezzo

(wł.) – termin oznaczający fragment utworu muzycznego będący przejściem między jego częściami; spotykany m.in. w symfoniach, operze, dramacie współczesnym, średniowiecznej muzyce religijnej, a także funkcjonujący jako osobny utwór napisany przez autora w celach rozrywkowych, w przerwie od pracy

inwektywa

(łac. *invectiva*) – słowna zniewaga

makaronizm

(wł. *macarone*, obecnie: *maccherone* – makaron, głuptas) – wyraz, zwrot lub forma gramatyczna (końcówki fleksyjne, afiksy itp.) pochodzące z obcego języka (zwłaszcza łacińskiego), włączone do wypowiedzi formułowanej w języku rodzimym

metajęzyk

(łac. *meta* – punkt zwrotny, cel, kolumna, stożek) – język służący do opisu innego języka; w jego skład wchodzą słowa i wypowiedzi orzekające o znaczeniu wyrazów, funkcjach języka i jego regułach

neologizm

(gr. *néos* – nowy; *lógos* – słowo, nauka) – jednostka nowo wprowadzona do systemu językowego (wyraz, wyrażenie, forma gramatyczna, znaczenie lub konstrukcja składniowa)

potocyzm, kolokwializm

(łac. *colloquium* – rozmowa) – wyraz z języka potocznego

prozaizm

(łac. *prosa* – proza) – wyraz, konstrukcja frazeologiczna lub składniowa, wprowadzone do wypowiedzi poetyckiej, niezgodne z normą języka poetyckiego, a używane w mowie potocznej lub językach specjalnych

pyknik

(gr. *pyknos* – gęsty) – w typologii budowy ciała niemieckiego psychiatry Ernsta Kretschmera osoba otyła, niskiego lub średniego wzrostu, skłonna do czasowych wahań nastroju

schizoid

(stgr. *σχίζειν*, *schizein* – rozszczepić) – w typologii budowy ciała niemieckiego psychiatry Ernsta Kretschmera osoba o wątłej budowie ciała ze skłonnościami do koncentrowania się na sobie

scurvy

(ang.) szkorbut

stylizacja gwarowa, dialektyzacja

(gr. *diálogos* – rozmowa; *dialektikē* – dialektyka < *diálektos* – sposób mówienia) – rodzaj stylizacji polegający na wprowadzeniu do języka literackiego dialektyzmu, czyli wyrazu lub formy gramatycznej właściwej dialektowi (gwarze)

Wolna Wszechnica Robotnicza

nazwa nawiązująca do Wolnej Wszechnicy Polskiej, założonej w czasie I wojny światowej w 1918 roku placówki edukacyjnej, której głównym celem było rozpowszechnianie wszystkich dziedzin wiedzy; dyplom jej ukończenia był równoważny z ukończeniem studiów uniwersyteckich

wulgaryzm

(łac. *vulgaris* – pospolity, ludowy < *vulgus* – lud, pospólstwo) – wyraz, wyrażenie uznawane powszechnie za nieprzyzwoite

Gra edukacyjna

Test

Sprawdź swoją wiedzę

Poziom trudności:

łatwy

Limit czasu:

4 min

Twój ostatni wynik:

-

Uruchom

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz odpowiedź. Jakiego żargonu próbuje używać Sajetan, aby wyrażać swoje refleksje na tematy społeczne?

- mieszczańskiego
- gwarowego
- naukowego
- zawodowego

Ćwiczenie 2

Przyporządkuj postać do często wypowiadanej przez nią frazy.

Scurvy	„hi, hi”
Czeladnik II	„he, he”
Czeladnik I	„cha, cha”
Sajetan	„hej”

Ćwiczenie 3

W poniższym fragmencie zaznacz kolorem czerwonym neologizmy, kolorem niebieskim – kolokwializmy, a kolorem zielonym – dialektyzmy.

zielony niebieski czerwony

I CZELADNIK podchodząc do niego z zaciśniętymi pięściami, z ironią

Dość! Panu prokuratorowi najwyższego sądu kwaśno w nosie się robi na myśl samą, że on, Jędrek, musi ciągle z tą jedną Kaśką. A sam to on je teozof. Bardzo pikne ma idejki. Ale dziwek ma, ile chce. Ale do tego chciałby tylko z jedną, a z tą się nie da – hi, hi – wszędzie są te same problemy, w stosuneczkach równolegle przesuniętych albo kolineacyjnie podobnych – hi, hi!

SCURVY zimno

Milcz, sflądrysynie, milcz, skurczyflaku.

I CZELADNIK

Cha, cha! Hej! Trafiłem, jak mi Bóg miły! Ona tu zaraz będzie, ta sadystka z twarzą aniołka, ta moralna brewilierka – niby markiza de Brinvillieres. Dla niej męki pana prokuratora, jak musi z innymi dziwkami myśląc o jej „niedoszczygłej" somie – tak, soma to nic złego – otóż te męki są tym samym, co zaglądanie do warsztatów, w których pocimy się i zdychamy od pracowitej śmierdziączki my, i wglądanie do więzień, gdzie gniją w płciowej, raczej zapłciowej rozpaczy najtęższe samce w rozpadzie duchowym i cielesnym…

Ćwiczenie 4

Przyporządkuj wypowiedzi do pełnionych przez nie funkcji.

Refleksje metajęzykowe

Zaznaczenie dystansu do własnych słów

Argumentacja

„Otóż wracam do poprzedniego: nacjonalizm nie wyda już nowej kultury, bo się wyprztykał. I zdradą stanu mimo to jest w każdym kraju antynacjonalizm specyficzny produkować – właśnie mimo że on to jest przyczyną wojen, międzynarodowych koncernów zbrojeniowych, barier celnych, nędzy, bezrobocia i kryzysu”.

„Ja chciałem mieć dzieci! Mówię niesmacznie – trudno”.

„Chrać to tyle, co zalać coś innym czymś bardzo śmierdzącym. A jako rzeczownik funguje jako śmierdząca flegma ludzi kompromisu – demokratów na przykład: ta chrać, tą chracią, tej chraci i tak dalej”.

„Rasa wieszczów wymarła i wy jej nie wskrzesicie i nie spłodzicie jej na nowo, choćbyście się z tą słynną „dziwką bosą” Wyspiańskiego – mówię to w cudzysłowie – ożenili…”

„Stworzenie obiektywnego aparatu w postaci elity całej ludzkości jest niemożliwe, ponieważ przyrost intelektu odbiera odwagę czynu: największy mędrzec nie domyśli myśli swych do końca ze strachu choćby przed samym sobą i obłędem, a i tak będzie to za

słabe wobec rzeczywistości.”

Ćwiczenie 5

Zaznacz elementy, które pojawiają się w wypowiedziach poszczególnych postaci *Szewców*

postać	wulgaryzmy	terminy specjalistyczne	dialektyzmy	rusycyzmy	recytowanie rymowanek
SAJETAN	○	○	○	○	○
SCURVY	○	○	○	○	○
KSIĘŻNA	○	○	○	○	○
HIPER-ROBOCIARZ	○	○	○	○	○
PUCZYMORDA	○	○	○	○	○
KMIOTEK	○	○	○	○	○

Ćwiczenie 6

Ustosunkuj się do poniższej opinii Barbary Kasprzak w rozprawce na 200 słów.

Barbara Kasprzak

But - byt, czyli o języku „Szewców”

„Problem mówienia” wydaje się w *Szewcach* tak ważny jak działanie, a może od niego ważniejszy. Bezustannie ścierają się tu dwie racje, postacie „rozdarte” wybierają na granicy dwu światów: mówienia i działania [...].

Źródło: Barbara Kasprzak, *But - byt, czyli o języku „Szewców”*, „*Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja*” 1981, nr 3 (57), s. 91.

Ćwiczenie 7

Przeczytaj fragment artykułu prasowego dotyczącego wulgaryzmów i wypisz trzy funkcje, które według autorki spełniają słowa obelżywe. Następnie odpowiedz jednym zdaniem, czy wulgaryzmy w *Szewcach* służą podobnym celom.

Zuzanna Lamża

Najsilniej wibrujące „r”

[...] przekleństwa wzbudzają najsilniejszą mierzalną reakcję fizjologiczną spośród wszystkich słów: zetknięcie z nimi automatycznie przyspiesza pracę serca, spłyca oddech i otwiera pory. [...] uczestnikom w różnym wieku kazano pedałować na rowerku treningowym: wydolność tych, którzy przy tym klęli, była znacznie większa, zwiększała się także siła ich chwytu. Przekleństwa mogą ponadto pełnić swoistą funkcję katartyczną – posługujemy się nimi, kiedy nie możemy poradzić sobie z wzbierającą w nas agresją, bywają więc czymś w rodzaju wentyla bezpieczeństwa. Ponoć już Freud twierdził, że „człowiek, który pierwszy cisnął obelgą zamiast kamienia, był twórcą cywilizacji” [...].

Dlaczego tak przerażają nas i taką władzę nad nami mają akurat te słowa, które zwykło uważać się za semantycznie puste? Wszak według Macieja Grochowskiego, autora PWN-owskiego *Słownika polskich przekleństw i wulgaryzmów*, „przekleństwo to jednostka leksykalna, za pomocą której mówiący może w sposób spontaniczny ujawniać swoje emocje względem czegoś lub kogoś, nie przekazując żadnej informacji” (z wulgaryzmem mamy do czynienia, jeśli dodatkowo łamie tabu językowe). Amerykański psycholog Benjamin K. Berben w *What the F.*, wydanej niedawno po polsku monografii na ten temat, wskazuje, że kluczem do rozwiązania tej zagadki może być właśnie bliskie pokrewieństwo bluzgów i emocji, bliskie – dodajmy – zupełnie dosłownie.

Źródło: Zuzanna Lamża, *Najsilniej wibrujące „r”*, „*Tygodnik Powszechny*” 2019, nr 47, s. 66–67.

Funkcja	Realizacja w *Szewcach*

Ćwiczenie 8

Napisz rozprawkę na 200 słów, w której opiszesz, jakie funkcje pełni w poniższym fragmencie wyraz „but”.

Stanisław Ignacy Witkiewicz

Szewcy

II CZELADNIK

Tu – podbijaj – pier go – wal – zakrzyw. Tu but! O, buty, buty – jakieście pikne! Zabucione światy! Cały świat zabucim – zapracujem, zagwazdrzem – wszystko jedno. Więzienie, nie więzienie – pracy nikt się nie oprze. Praca to cud najwyższy, to metafizyczna jedność wielości światów – to absolut! Zapracujem się na śmierć, aż do żywota wiecznego – może! Kto to wie, co w takiej pracy, jak nasza, na dnie jest!

I CZELADNIK

Wszystko we mnie dygoce, jak w jakiej turbinie na milion koni i klaczy parowych. Dziwek nie trza, piwa nie trza – nie trza radia, kina i pajęczarzy umysłu wszelakich! Praca sama w sobie – oto jest cel najwyższy – Arbeit an und für sich! Bierz, wal, dratwę wlecz – kłuj! Buty, buty – powstają, wyłaniają się z nicości butowego prabytu, z wiecznej czystej idei buta, tkwiącej w otchłani idealnej, pustej jak sto milionów stodół. Kuj, kuj – okute buty nie drą się – to jest prawda, i to absolutna. Tyle jest prawd, ile butów, i tyle pojęć buta, ile wynosi liczność alef jeden! Boże – daj tylko tak do końca. Dziwek nie trza – Arbeit an sich – to w serce jakby sztych. Piwa nie trza – niech nikt mi mózgu już nie przewietrza. Szczęścia idzie z flaków własnych tajny nurt – idzie furt. Ręczna buciornia wali jak piekło, co wszystko już z nas wywlekło – a nie nastarczy butów dla całego świata na hurt – nędzny wiersz – ale nie o to chodzi: but się rodzi, but się rodzi!!

Źródło: Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Szewcy*, [w:] *Dramaty*, wybór Konstanty Puzyna, Warszawa 1983, s. 413.

Praca domowa

Przygotuj się do dyskusji na temat roli wulgaryzmów w komunikacji językowej. Zastanów się nad ich rolą, przyczynami zakazu używania ich w przestrzeni publicznej. Rozważ, kiedy użycie wulgaryzmu w dziele literackim może być uzasadnione artystycznie. Możesz odnieść się do tekstu dramatu *Szewcy*.

Dla nauczyciela

Autor: Marta Kulikowska

Przedmiot: Język polski

Temat: O języku *Szewców*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:
Zakres podstawowy
Treści nauczania – wymagania szczegółowe
I. Kształcenie literackie i kulturowe.
1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:
2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);
4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;
6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;
10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
II. Kształcenie językowe.
2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:
1) rozróżnia pojęcie stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście;
6) rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna, mitologiczna itp.) oraz określa ich funkcje w tekście;
7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.
III. Tworzenie wypowiedzi.
2. Mówienie i pisanie. Uczeń:
1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;
Zakres rozszerzony
Treści nauczania – wymagania szczegółowe
II. Kształcenie językowe.
2. Zróżnicowanie języka. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:
2) rozpoznaje prozodyczne elementy stylu: akcent, intonacja, dynamika, rytmizacja i określa ich funkcje w tekście;
3) rozumie pojęcie socjolektu; rozpoznaje i określa jego funkcje komunikacyjne;
6) rozpoznaje i charakteryzuje styl indywidualny (dzieła literackiego, autora) oraz styl typowy (gatunku literackiego, prądu literackiego, epoki) i wykorzystuje tę wiedzę w interpretacji utworu literackiego;
III. Tworzenie wypowiedzi.
1. Elementy retoryki. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:
4) rozumie pojęcie rubaszności i sarkazmu, wskazuje ich funkcje w tekście oraz przedstawia propozycję odczytania;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- opisuje sposób stylizacji zastosowany przez autora *Szewców*,
- wskazuje w tekście dramatu wulgaryzmy, neologizmy, dialektyzmy i prozaizmy i rozumie cel ich wykorzystania.
- wyjaśnia, jaką funkcję pełni zróżnicowanie stylu wypowiedzi poszczególnych bohaterów dramatu

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- podająca.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „O języku *Szewców*". Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczenia nr 5 z sekcji „Sprawdź się" na podstawie treści w sekcji „Przeczytaj".

Faza wprowadzająca:

1. Wyświetlenie na tablicy treści zawartych w sekcji „Wprowadzenie". Przybliżenie przez nauczyciela tematu i celów lekcji. Określenie wiążących dla uczniów kryteriów sukcesu.
2. **Raport z przygotowań**. Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, sprawdza przygotowanie uczniów do lekcji, zwracając uwagę na to, kto wykonał zadane ćwiczenie. Jeśli jest taka potrzeba, wybrany uczeń uzasadnia swoje rozwiązanie.

Faza realizacyjna:

1. **Burza mózgów**. Nauczyciel zadaje uczniom pytanie związane z tematem lekcji: Czym charakteryzuje się osobliwość języka *Szewców*? Następnie informuje uczniów, że będą pracować metodą burzy mózgow i, jeśli to konieczne, wyjaśnia jej zasady. Wyłania także moderatora, który będzie zapisywał pomysły na tablicy, a następnie określa czas wykonania zadania.
   Uczniowie podają swoje propozycje. Po zakończeniu fazy twórczej następuje wspólna weryfikacja pomysłów. Nauczyciel prosi uczniów, aby porównali swoje propozycje z informacjami zamieszczonymi na tablicy

2. **Praca z tekstem**. Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj". Każdy uczestnik zajęć podczas cichego czytania wynotowuje najważniejsze kwestie poruszone w tekście. Następnie wybrani uczniowie odczytują na głos swoje notatki.
3. **Praca z multimedium.** Uczniowie dzielą się na drużyny i przystępują do rozwiązywania quizu. Zespół, który poprawnie rozwiąże quiz jako pierwszy, zostaje nagrodzony ocenami za aktywność.
4. Uczniowie, indywidualnie, rozwiązują ćwiczenia 1-4 w sekcji „Sprawdź się". Pierwszy uczeń, który skończy swoją pracę, podnosi rękę i od tej pory pozostali uczniowie mają minutę na udzielenie wszystkich odpowiedzi. Po upływie ustalonego czasu następuje sprawdzenie odpowiedzi na forum klasy.
   Kolejne ćwiczenie – 7 – uczniowie wykonują indywidualnie: Przeczytaj fragment artykułu prasowego dotyczącego wulgaryzmów i wypisz trzy funkcje, które według autorki spełniają słowa obelżywe. Następnie odpowiedz jednym zdaniem, czy wulgaryzmy w *Szewcach* służą podobnym celom. Nauczyciel kontroluje wskazywane przez uczniów odpowiedzi. Następnie uczniowie w parach dyskutują, porównując swoje odpowiedzi na forum klasy.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie". W kontekście ich realizacji następuje omówienie ewentualnych problemów z rozwiązaniem ćwiczeń i poleceń z sekcji „Sprawdź się".
2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Przygotuj się do dyskusji na temat roli wulgaryzmów w komunikacji językowej. Zastanów się nad ich rolą, przyczynami zakazu używania ich w przestrzeni publicznej. Rozważ, kiedy użycie wulgaryzmu w dziele literackim może być uzasadnione artystycznie. Możesz odnieść się do tekstu dramatu *Szewcy*

Materiały pomocnicze:

- Leokadia Kaczyńska, *Jak prowadzić dialog z tekstem dramatycznym?*, w: *Metodyka literatury*, tom 2, wybór i oprac. J. Pachecka, A. Piątkowska, K. Sałkiewicz, Warszawa 2002.
- Jadwiga Kowalikowa, *Kształcenie językowe. Teoria dla praktyki*, w: *Polonista w szkole*, red. Anna Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- Magdalena Nowotny-Szybistowa, *Osobliwości leksykalne w języku Stanisława Ignacego Witkiewicza*, Polska Akademia Nauk, Instytut Badań Literackich, Wrocław 1973.
  Fragment spektaklu *Szewcy* w reż. J. Stuhra, Teatr Nowy w Łodzi

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Gra edukacyjna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.